

УДК 347.91/.95

DOI <https://doi.org/10.32782/yuv.v3.2022.5>**С. Музичко,**

аспірант Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
суддя
Київського апеляційного суду

ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ В СИСТЕМІ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Постановка проблеми. Ефективність цивільного судочинства визначається його здатністю досягати поставлених перед ним цілей та завдань. Міжнародні стандарти у сфері судочинства зумовлюють пошук на рівні національного законодавства шляхів оптимального врахування приватно-правових і публічно-правових інтересів, розумного балансу між строками судового захисту та встановленням обставин цивільної справи.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми процесуальної економії, концентрації, оперативності, розумності строків розгляду справи судом, віднесення їх до принципів цивільного процесу, значення для цивільного судочинства досліджували вчені-процесуалісти А.Т. Боннер, Є.В. Васьковський, В. О. Рязановський, С. О. Короєд, О. В. Буга, Т. В. Сахнова, А. В. Малюкіна, Т. В. Цюра, В. Комаров .

Дослідження свідчать про неоднозначність підходу до розуміння процесуальної економії та, як наслідок, до питання про її співвідношення з ідеєю концентрації процесу, швидкістю, економією матеріальних та процесуальних засобів, розумністю строків розгляду справи судом.

Вимога концентрації процесу давно отримала підтримку в наукових колах інших країн, праць, безпосередньо присвячених дослідженню її теоретичних засад та значення для ефективності судового захисту.

У сучасній національній науці передбачається значна перспектива нових досліджень, що зумовлює подальший аналіз відповідних засад з метою визначення їхньої ролі для забезпечення ефективності судочинства.

Метою статті є розкриття взаємозв'язку засад цивільного судочинства, які підпорядковані завданню своєчасності розгляду та вирішення справи з ухваленням справедливого рішення.

Справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави є завданням цивільного судочинства. (ст. 2 ЦПК України).

Принципи цивільного процесуального права – це закріплені в нормах цивільного процесуального права основні керівні положення (засади), що відображають специфіку, сутність і зміст даної галузі права.

Цивільне процесуальне законодавство визначає наступні принципи: верховенство права; повага до честі і гідності, рівність усіх учасників судового процесу перед законом та судом; гласність і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; змагальність сторін; диспозитивність; пропорційність; обов'язковість судового рішення; забезпе-

чення права на апеляційний перегляд справи; забезпечення права на касаційне оскарження судового рішення у випадках, встановлених законом; розумність строків розгляду справи судом; неприпустимість зловживання процесуальними правами; відшкодування судових витрат сторони на користь якої ухвалене судове рішення.

Кожний з принципів системи відіграє самостійну роль, характеризує галузь у цілому, окрему стадію чи окремий процесуальний інститут, але між ними існує зв'язок і взаємодія, які визначаються єдністю мети і завдань цивільного судочинства, дія одного принципу обумовлює дію інших.

Принцип процесуальної економії негласно, проте обґрунтовано зайняв важливе місце серед принципів цивільного процесу.

Процесуальна економія полягає у застосуванні судом, учасниками справи встановлених процесуальним законом механізмів та процедур, які сприяють розгляду справ у передбачені законом строки та спрямовані на майнову, емоційну економію процесу.

Так, у публікації Т. Сахнової «Судові процедури (про майбутнє цивільного процесу)» наводиться думка про те, що з урахуванням незворотності глобалізації процесуального права природним є прагнення побачити нову якість процесу як правило у предметній сфері. Однак, існує спосіб досягнення цивільним процесом нової якості – це розвиток методів сучасного процесу. Новий зміст процесуальної діяльності надають нові методи, але не її новий предмет. Принципово важливою тезою авторки є онтологія самого процесу, а саме інструментарій методів сучасного судового процесу. Судові процедури в сучасному процесі висувуються насамперед не тільки як головний критерій диференціації процесу, а як головний інструментарій його подальшого розвитку, отримання нової якості [1].

Сучасне цивільне судочинство і судове правозастосування мають відповідати викликам часу щодо забезпе-

чення справедливого судочинства відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, що об'єктивно зумовлює необхідність дослідження проблем доступу до правосуддя в контексті фундаменталізації права на правосуддя і гармонізації національних процесуальних систем.

Розвиток судових процедур, викликаний глобалізацією цивільного процесу став причиною появи нового принципу процесуальної економії.

Ряд нововведень у процесуальному законі щодо судових процедур, пов'язаних з прискоренням строків розгляду справ, спрощенням судового процесу його оптимізацією з точки зору майнових витрат такі як наказне провадження, спрощене провадження, письмове провадження, заочний розгляд справи та інші забезпечують реалізацію цього принципу.

Одним з основних принципів цивільного судочинства є принцип верховенства права, що відтворює демократичні механізми побудови способу життя та їх втілення.

Конституційний Суд України у Рішенні від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 дійшов висновку, що стаття 69 Кодексу не відповідає положенням Конституції України в частині, яка унеможлиблює призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, або перехід до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за цей злочин, особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості.

При цьому, Конституційний Суд України, вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, виходив з того, що верховенство права, будучи одним з основних принципів демократичного суспільства, передбачає судовий контроль над втручанням у право кожної людини на свободу.

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони,

які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо [2].

Цей мегапринцип включає в себе змістовно такі принципи та положення, як: авторитетність суду, незалежність його, принцип його доступності, принцип правової визначеності, що передбачає правову якість закону, принцип пропорційності, відповідно до якого в нормотворчості та правозастосовній діяльності необхідно дотримуватися балансу приватного інтересу та суспільного, принцип передбачуваності, принцип субсидіарності тощо.

На перший погляд непомітним, але надважливим елементом у системі принципів є принцип процесуальної економії, який має сполучну властивість серед принципів цивільного судочинства.

Створення законодавцем процесуальних законів, зміст яких надає можливість суду вирішити спір у максимально короткі строки, забезпечити принцип доступності, в тому числі шляхом економії витрат пов'язаних з розглядом справи, реалізувати принцип правової визначеності та принцип передбачуваності, де правова якість закону виражається у процесуальних діях суду, спрямованих на об'єктивний та неупереджений розгляд справ.

Загальна Декларація прав людини акцентує, що «визнання гідності, притаманної всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних прав їх є основою свободи, справедливості та загального миру» [3].

Обов'язок суду поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак закріплений як в процесуальному законі так і Конституцією України.

Принцип процесуальної економії дозволяє у його взаємодії з названим принципом здійснювати правосуддя на гідному рівні та на таких засадах які є найважливішими надбаннями людства, оскільки расові, тендерні, релігійні й інші забобони є жахливим проявом нерівності серед людей.

Суд визначає в межах, встановлених ЦПК України, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства, забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами, особливості предмета спору, ціну позову, складність справи, значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями.

Р. Майданик, зазначаючи, що сучасне ліберальне праворозуміння засноване на ідеях співробітництва і досягнення балансу протилежних інтересів. Воно характеризується розумінням правозастосування як процесу співмірювання протилежних інтересів і забезпечування їх балансу на засадах партнерства, підвищення соціальної ефективності правових норм за допомогою надійних правових інститутів. Дотримання принципу пропорційності вимагає справедливого балансу між загальними інтересами всього суспільства і вимогами захисту фундаментальних прав приватних осіб [4, с. 75–76].

Принцип пропорційності є чи не найкращою основою для розвитку процесуальної економії.

Як приклад реалізації принципу процесуальної економії в цивільно-процесуальному праві є розгляд справ в порядку спрощеного позовного провадження, який передбачає розгляд певної категорії справ протягом розумного строку, але не більше шістдесяти днів з дня відкриття провадження у справі. Підготовче судове засідання при розгляді

справи у порядку спрощеного позовного провадження не проводиться. Суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. За клопотанням однієї із сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін (ст. 252 ЦПК України).

Отже, застосовуючи принцип пропорційності, як наслідок оцінюючи питання про ціну позову, складність справи, значення розгляду справи для сторін, розмір судових витрат та інші, суд відносить таку категорію справ до розгляду в порядку спрощеного позовного провадження.

Результатом цього є вирішення справи протягом короткого строку зі значно меншими судовими витратами.

Однією з основних засад здійснення судочинства в Україні, згідно з положеннями статті 129 Конституції України, є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами і відкритість судового процесу та його повне фіксування технічними засобами.

Так, В.В. Городовенко зауважує, що засади гласності й відкритості судового процесу нерідко ототожнюються, однак у сучасному законодавстві та доктрині вони розрізняються. Гласність – це забезпечення судом особам, чіх інтересів стосується справа, право знати про дату, час та місце судового засідання у ній, право бути вислуханим в суді, а також право знати про всі ухвалені рішення по справі. Відкритість судового процесу зумовлює надання особам, які не причетні до судової справи, право бути присутніми у судових засіданнях. Процесуальне законодавство, на думку вченого, обмежує таке право тільки в разі проведення закритих судових засідань у визначених законом випадках. На даний час зміст принципу гласності має тенденцію до розши-

рення. Причиною цього є прийняття Закону України від 22.12.2005 р. № 3262 – 1V «Про доступ до судових рішень», згідно з яким судові рішення судів відкриті та доступні у Єдиному державному реєстрі судових рішень, а обмеження права вільного користування офіційним веб-порталом судової влади України допускається настільки, наскільки це необхідно для захисту інформації, яка за рішенням суду щодо розгляду справи у закритому судовому засіданні підлягає захисту від розголошення [5].

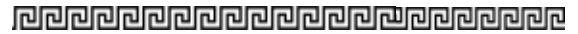
Така думка є достатньо обґрунтованою, разом з тим слід враховувати реалії сьогодення, завдяки яким зміст принципу гласності судочинства розширюється через забезпечення доступу громадян до процесуальної інформації в електронному форматі через мережу інтернет, з урахуванням необхідності обмеження доступу до інформації.

У цьому випадку гласність та економія процесу мають спільні межі, взаємодіючи між собою.

Електронний формат судочинства став легкодоступним та знайшов своє відображення у виді електронного судочинства.

Електронне правосуддя (electronic justice) – це спосіб здійснення правосуддя, що заснований на використанні інформаційних технологій. Цілий ряд систем забезпечують доступ до інформації про діяльність судів і систем автоматизації судочинства. Електронні інструменти є запорукою абсолютної відкритості і доступності судів, покращення якості суддівської роботи.

Необхідною умовою існування електронного судочинства є інформатизація судів, окремими елементами якої можна вважати такі технічні можливості: подання позовних заяв та інших документів в електронному вигляді; розподіл позовних заяв за допомогою електронної програми, в якій враховуються графік роботи суддів, їх завантаженість, спеціалізація та інші фактори; здійснення аудіо- та відеозапису судових засідань; проведення судових

засідань за допомогою відео-конференцв'язку; отримання електронною поштою інформації про зміни у конкретній судовій справі; перегляд судових актів в електронному вигляді тощо. На сьогодні функціонують системи автоматизації процесів судочинства і діловодства, що дозволяють спростити процеси судового і загального діловодства, а також збору і обробки судової статистики, застосовується електронний розподіл справ, створені WEB-сайти, що містять регулярно оновлювану інформацію про діяльність кожного суду [6].

Використання можливостей електронного правосуддя може бути більш дієвим в разі усунення ряду проблем.

Недостатня розвиненість законодавства, проблема захисту інформації, збереженої в системах електронного правосуддя чи переданої за допомогою них, рівень інформаційно-технічного оснащення судів (недостатнє фінансування з боку держави, нестача професійних кадрів у сфері застосування інформаційних технологій), невисокий рівень освіченості та інформованості в цій сфері населення країни зумовлює опрацювання вказаних проблемних питань та вжиття заходів щодо їх вдосконалення.

Відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи від 28 лютого 1984 р. R (84) 5 «Комітет міністрів державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення судової системи»: «Судові органи повинні мати в своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби для того, щоб вони могли відправляти правосуддя найефективнішим чином, зокрема шляхом полегшення доступу до різних джерел права, а також шляхом прискорення відправлення правосуддя».

Електронні інструменти забезпечують абсолютну відкритість і доступність судів, покращення якості суддівської роботи, скорочення витрат і максимальну зручність для учасників спірних правовідносин.

Супутні судочинству процеси, включаючи організацію діяльності суду, не пов'язану з відправленням правосуддя включають в себе електронні інструменти не пов'язані з безпосереднім відправленням правосуддя.

Подання в електронному вигляді процесуальних документів, використання засобів доказування в електронному вигляді, проведення судового засідання в режимі відеоконференції, переведення документообігу в електронну форму, доступ до матеріалів справи через електронний кабінет учасниками судового розгляду, надсилання електронних судових повісток а також здійснення електронного судочинства, як елементи електронного суду реалізують поетапний розвиток принципу процесуальної економії та здійснюють його впровадження у цивільний процес.

Частиною 5 ст.55 Конституції України встановлено, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань.

Право на захист реалізується на засадах диспозитивності, згідно з якими особа має право обрати форму, порядок захисту свого суб'єктивного права.

Диспозитивність – принцип судочинства, згідно з яким сторони в процесі вільно розпоряджаються своїми матеріальними і процесуальними правами: представляти чи не представляти доказ, давати показання чи відмовитись від давання показань, заявляти клопотання чи ні, подавати скаргу чи не подавати, включаючи право на примирення сторін у визначених законом випадках.

На думку Ю.В. Неклеси, принцип диспозитивності процесуального права – це основна ідея, що виражає свободу учасників процесу, які мають у справі матеріально-правовий та процесуальний інтерес, здійснювати свої матеріальні права для захисту суб'єктивних

прав і охоронюваних законом інтересів засобами, встановленими цивільним процесуальним законодавством [7].

Змагальність сторін один з конституційних принципів сучасного судочинства, який сприяє всебічному та повному дослідженню обставин справи, постановлення судом справедливого та законного рішення.

Як зазначає О.І. Карплюк, не маючи наміру применшувати важливість принципу змагальності в цивільному процесі, очевидним є те, що завершальна оцінка його дій визначається крізь призму судового керівництва. Адже, на суд, відповідно до ч. 4 ст.77 ЦПК України покладено стратегічний обов'язок – визначити остаточний предмет доказування: суд не бере до розгляду докази, які не стосуються предмета доказування [8].

Важливим є те, що процесуальний закон передбачає певну концентрацію строків, протягом яких можуть бути надані докази сторонами у справі.

Так, позивач, особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, повинні подати суду докази разом з поданням позовної заяви. Відповідач, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору, повинні подати суду докази разом з поданням відзиву або письмових пояснень третьої особи (ч.2,3 ст. 83 ЦПК України).

Принцип змагальності набув нових ознак, пов'язаних з реалізацією ідей процесуальної економії. Таке перетворення зумовлене новими змінами у суспільстві, спрямованими на вдосконалення судової системи. Судові органи повинні мати в своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби для того, щоб вони могли відправляти правосуддя найефективнішим чином, зокрема шляхом полегшення доступу до різних джерел права, а також шляхом прискорення відправлення правосуддя.

Принципу пропорційності немає єдиного однозначного тлумачення даного поняття. На думку С. Погреб-

няка, принцип пропорційності визначається як загальний принцип права, який спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежуються [9].

Суть даного принципу закріплено на законодавчому рівні, а саме: в статті 11 ЦПК України зазначено, що суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін, час, необхідний для вчинення тих чи інших дій, розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо. На противагу українському законодавству Європейський суд з прав людини зазначає, що відповідно до принципу пропорційності «кожна «спеціальна процедура», «умова», «обмеження» чи «покарання», які покладені, повинні бути пропорційні легітимній меті, що переслідується». Крім легітимної мети, Європейський суд висуває також такі можливі випадки обмеження прав людини, як: «невідкладна соціальна потреба», «моральність населення», дотримання рівноваги між суспільними інтересами та інтересами окремої особи [10].

Засада (принцип) пропорційності цивільного судочинства можна визначити, як загальну вимогу, що забезпечує право процесу визначити порядок розгляду справи відповідно розміру позовних вимог судовим витратам, що вони очікують понести, та можливого строку розгляду справи судом.

Спрощена процедура розгляду справ, реалізація якої зумовлена розвитком принципу процесуальної

економії взаємопов'язана із пропорційністю. Результат такого взаємозв'язку спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу приватних і публічних інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чії права обмежуються.

Серед основних засад судочинства є забезпечення права особи на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (пункт 8 статті 129 Конституції України).

Учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції повністю або частково (частина 1 статті 17 та частина 1 статті 352 ЦПК України).

Учасники справи, особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити в апеляційному у порядку ухвали суду першої інстанції окремо від рішення суду лише у випадках, передбачених статтею 353 ЦПК України. Оскарження ухвал суду, які не передбачені статтею 353 ЦПК України, окремо від рішення суду не допускається.

Право на судовий захист забезпечується можливістю оскаржити судові рішення в апеляційному та касаційному порядку. Судові помилки підлягають виправленню в процесі перегляду оскаржуваного рішення. Не погоджуючись з постановленим рішенням, сторона, реалізуючи своє право на оскарження, отримує гарантію відстоювати свою позицію законними засобами. Рішення на ухвали, що не набрали законної сили є предметом розгляду апеляційних скарг. Одним із прикладів застосування принципу процесуальної економії

під час перегляду судового рішення в апеляційному порядку є розгляд апеляційних скарг без повідомлення учасників справи, на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження.

Апеляційні скарги на ухвали суду щодо відмови у видачі судового наказу, зустрічного забезпечення або зміни чи скасування зустрічного забезпечення, повернення заяви позивачеві, передачі справи на розгляд іншого суду та інші ухвали, передбачені частиною 2 статті 369 ЦПК України розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи.

Передбачений процесуальним законом порядок подання нових доказів дає можливість стороні представити нові докази тільки в апеляційній скарзі або у відзиві на неї. При цьому нові факти чи засоби доказування, які мають значення для справи, мають прийматися апеляційним судом лише в тих випадках, коли суд першої інстанції необґрунтовано відмовив у їх прийнятті, або коли неможливість їх подання раніше зумовлена поважними причинами.

Під час вирішення питання допуску до розгляду апеляційним судом нових доказів, доведення неможливості подати новий доказ до суду першої інстанції покладається на особу, що подає такий доказ, в іншому випадку у прийнятті такого доказу має бути відмовлено. Такий підхід прийняття доказів повністю відповідає принципу процесуальної економії.

Конституція України, окреслюючи основні засади судочинства, передбачила забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом.

Касаційна інстанція наділена повноваженнями переглянути рішення суду, яке набрало законної сили

з питань права, не встановлюючи нових обставин.

Для того, щоб визнати, що суди попередніх інстанцій всупереч закону відхилив той чи інший доказ, тобто дійти висновку, що цей доказ мав значення для справи і міг вплинути на рішення суду, касаційна інстанція досліджує цей доказ, при цьому не надає оцінку доказу та не вважає його доведеним, а також не може встановлювати та вважати доведеними обставини, що не були встановлені в рішенні чи відкинуті ним.

Головною метою цивільного судочинства було і залишається створення гарантій захисту прав і законних інтересів громадянина.

Дмитро Луспенник у своїй презентації по темі «Цивільний процес в умовах воєнного стану», яка була оприлюднена на Всеукраїнському вебінарі в м. Києві 13 травня 2022 року звернув увагу на те, що розгляд справи в письмовому провадженні не є прискореним судочинством. Водночас, судді мають сміливіше використовувати принцип процесуальної економії [11].

Як відомо, статтею 26 Закону «Про правовий режим воєнного стану» заборонено скорочувати чи прискорювати будь-які форми судочинства. Водночас, про скорочення чи прискорення цивільного судочинства в умовах воєнного стану не йдеться. При розгляді справи суди не повинні порушувати вимоги ст.6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо права на справедливий суд.

Спрощене провадження передбачено процесуальним законом, і не може бути елементом скороченого чи прискореного судочинства під час війни.

Про важливість дії принципу процесуальної економії в умовах воєнного часу зазначено також у пп. 71, 82 постанови ВП ВС від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц [12]; п. 94 від 06 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19 [13], а саме дія цього принципу у цивільному судочинстві дозволяє усунути все лишнє,

що не є суттєво необхідним й що суттєво обтяжує процес та може бути замінене іншими, більш економними процесуальними засобами, які достатньо гарантують належне відправлення правосуддя. Принцип процесуальної економії реалізується у нормах про своєчасний, швидкий і правильний розгляд справи через раціональне використання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав, не зловживаючи ними та дотримуючись основних засад цивільного судочинства.

Більше того, проектом Закону України № 7316 від 26.04.2022 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)» запропоновано внести зміни до ЦПК щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану: 1) запровадити розгляд цивільних справ в порядку письмового провадження в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій (без виклику учасників справи та без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів); 2) під час дії воєнного чи надзвичайного стану за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду чи особи, яка виконує його обов'язки, працівник апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність» з освітньо-кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження [14].

Висновки. В сукупності принципи цивільного процесуального права тісно пов'язані між собою і складають собою систему. Самостійна роль принципу процесуальної економії характеризує напрямки глобалізації цивільного процесу, а його взаємозв'язок з іншими принципами визначає галузь у цілому, окрему стадію чи

окремий процесуальний інститут. Їх об'єднує мета і завдання цивільного судочинства. Правильне розуміння економії процесу дозволить розвинути існуючі новели цивільного процесуального права в нормотворчій діяльності.

Стаття присвячена дослідженню сутності змісту, обсягу та структури процесуальної економії її взаємозв'язку з іншими принципами цивільного процесу. Визначено елементи взаємодії принципів цивільного судочинства з принципом процесуальної економії та розкрито головні їх особливості. Надано характеристику компонентів формування принципу процесуальної економії та висвітлено важливість його застосування. Проведено аналіз розвитку досліджуваного принципу та зроблено висновок про створення в сучасному процесуальному судочинстві передумов для закріплення принципу процесуальної економії на законодавчому рівні. Розкрито особливості функціонування економії процесу та проаналізовано незворотню її інтеграцію в цивільне судочинство. Окреслено засоби реалізації принципу процесуальної економії як способу охорони, захисту, та відновлення прав фізичних і юридичних осіб у цивільному судочинстві. В процесі реалізації названого принципу правовідносини суду з кожним учасником процесу підпорядковані досягненню головної мети – винесення законного рішення, а також створення особам, які беруть участь у справі, процесуальних умов для забезпечення захисту їхніх прав, а також прав та інтересів інших осіб. Суд та учасники розгляду справи, під час розгляду справи, мають економно та ефективно керуватися принципом процесуальної економії, а саме використовувати процесуальні засоби з урахуванням

строків, визначених нормами процесуального законодавства задля здійснення ефективного судочинства. Проаналізовано посилення принципу процесуальної економії, або створення всіх умов для того, щоб порушене право чи охоронюваний законом інтерес були своєчасно та мінімально необхідними затратами часу захищені в суді, що стало одним із завдань для поточних змін в законодавстві та відповідних проектів.

Ключові слова: процесуальна економія, принцип цивільного судочинства, відновлення права.

Muzychko S. The principle of procedural in the system of civil justice principles

The article is devoted to the study of the essence of the content, scope and structure of the procedural economy and its relationship with other principles of the civil process. The elements of the interaction of the principles of civil justice with the principle of procedural economy are defined and their main features are revealed. The characteristics of the components of the formation of the principle of procedural economy are given and the importance of its application is highlighted. An analysis of the development of the researched principle was carried out and a conclusion was made about the creation of prerequisites for establishing the principle of procedural economy at the legislative level in modern procedural justice. The peculiarities of the functioning of the economy of the process are revealed and its irreversible integration into civil proceedings is analyzed. The means of implementing the principle of procedural economy as a way of protecting, protecting, and restoring the rights of individuals and legal entities in civil proceedings are outlined. In the process of implementing the mentioned principle,

the legal relations of the court with each participant in the process are subordinated to the achievement of the main goal – rendering a legal decision, as well as creating procedural conditions for the persons participating in the case to ensure the protection of their rights, as well as the rights and interests of other persons. The court and the participants in the case consideration, during the case consideration, should be economically and efficiently guided by the principle of procedural economy, namely, use procedural means taking into account the terms determined by the norms of procedural legislation for the implementation of effective judicial proceedings. The strengthening of the principle of procedural economy, or the creation of all the conditions so that the violated right or the interest protected by the law are protected in a timely manner and with the minimum necessary expenditure of time in court, is analyzed, which has become one of the tasks for current changes in the legislation and relevant projects.

Key words: procedural economy, the principle of civil justice, restoration of law.

Література

1. Сахнова Т. Судові процедури (про майбутнє цивілістичного процесу) Арбітражний і цивільний процес. 2009. № 2. С. 9–10.

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення 20.07.2022).

3. Загальна Декларація прав людини. Київ : Верес, 1997. 36 с.

4. Майданик Р. А. Розвиток приватного права України: монографія. Київ : Алерта, 2016. 226 с.

5. Городовенко В. В. Принцип гласності та відкритості у вітчизняному судочинстві: проблеми реалізації. Вісник Верховного Суду України. 2011. № 9. С. 40–41.

6. Завальнюк І. Електронне судочинство як інноваційна спрощена процесуальна форма. Судово-юридична газета. Вип. № 40–44. 26.11.2018.

7. Неклеса Ю. В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права: проблеми дефініції. Форум права. 2010. № 3 С. 305–311.

8. Карплюк О. І. Судове керівництво й змагальність: особливості співвідношення та взаємодії в цивільному судочинстві України. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 6. С. 80–82.

9. Погребняк С. П. Основоволожні принципи права (змістовна характеристика): монографія. Харків : Право, 2008. 240 с.

10. Тоцький Б. А. Принцип пропорційності: історичний аспект і теоретичні складові. Часопис Київського університету права. 2013. № 3. С. 70–74.

11. Луспенік Д. Цивільний процес в умовах воєнного стану. Всеукраїнський вебінар, Національна школа суддів України. М. Київ, 13.05.2022. URL: <https://bit.ly/3LyLhXN> (дата звернення 20.07.2022).

12. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц. URL: ЄДРСР 95509407 (дата звернення 20.07.2022).

13. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19. URL: <https://reuestr.court.gov.ua/Review/96695006> (дата звернення 20.07.2022).

14. Проект Закону України № 7316 від 26.04.2022 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України від 26.04.2022 № 7316. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39489> (дата звернення 20.07.2022).